

ציונות יהדות ד מוקרטיה לדרך

"וַיֵּצֵאוּ יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת כְּלֵיהֶם... וְלָתֵת לָהֶם צִדָּה לְדַרְךָ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן..."
בראשית מב, 25

"האחר הוא אני"

במשנתו
ובפועלו של
יאנוש קורצ'אק

בוריס סקציאר, הפסל שבכיכר יאנוש קורצ'אק, מוזיאון יד ושם'

כתיבה ועיבוד: **שלומי ברנד, רותי זוסמן** | ייעוץ פדגוגי: **ציפי קוריזקי** | הפקה: **לוראנס רוזנגרט** | עריכה לשונית: **מאירה הס** | הוצאה לאור: **משרד החינוך - גף פרסומים** | דפוס: **מאור וולך** | עיצוב גרפי: **גלית סבג**

יאנוש קורצ'אק: המחנך והאדם

- מדוע, לדעתכם, מוצאים עניין במשנתו החינוכית של קורצ'אק גם בימים אלה?
- לו הייתם יכולים להיפגש עם קורצ'אק, אילו שאלות הייתם מפנים אליו? נסחו שתי שאלות, הנוגעות לנושאים המאפיינים את דרכו, שממנה התרשמתם לאחר שלמדתם על קורצ'אק בגיליון.

שלטון עצמי של הילדים... ציין את המשטר הפנימי של המוסד, שנמצאו בו בקביעות כ-120 ילד. בית דין, אשר לרשותו עמדו חוקים... שעובדו מתוך עמל וניסיון של שנים - חייב וזיכה, אסר והתיר. לא מצב רוח חולף של מחנך, לא סימפטיה או קוצר רוח של מדריכה - קבעו את גורלו של הילד הכושל. שיקול דעתם של צעירים, המבינים הטבעיים לרחשי הלב של בני גילם, פסקו את הדין... ילדים ונערים עמוסי אחריות הזהירו את מי שהעז לפרוץ גדר המנהגים והחוקים, שקבעה החברה לעצמה. אך אם לא הועילה האזהרה, לא היו מפקפקים מלענוש את העבריין. ואם בכל זאת לא היטיב את דרכו, הייתה להם הזכות והיה להם הכוח להוציאו אל מחוץ למחנה. שמעתי, שכמעט לא היה מקרה של עונש כזה. סמכותה של חברת הילדים הועילה במידה רבה כל כך שלא נמצאו פורצי גדר ללא תקנה.

משה זרטל, במחיצתו של יאנוש קורצ'אק, ישראל 1962, עמ' 15-16

- כתבו עמדתכם: בעד או נגד בית דין המנוהל על ידי חברת הילדים. התייחסו לנקודות הבאות:
- תחושת ההוגנות ויכולת השיפוט של ילדים
 - השפעות של יחסים אישיים על השיפוט
 - כובד האחריות לחוק ולסדר
 - בית דין המנוהל על ידי ילדים בבית ספרכם
- עצבו בול להנצחת זכרו ופועלו של יאנוש קורצ'אק, המחנך והאדם.

יאנוש קורצ'אק הוא שמו הספרותי של הנריק גולדשמיט - רופא, סופר ומחנך יהודי-פולני. קורצ'אק למד רפואה באוניברסיטת ורשה, וכבר אז נטה לסייע לעניים ולחלשים. בנוסף על מקצוע הרפואה שרכש, קורצ'אק היה סופר. הוא כתב ספרים רבים, חלקם נועדו לילדים, כשהמפורסם בהם הוא "המלך מתיא הראשון", וחלקם יועדו לקהל המבוגר, ועסקו בעיקר במשנתו החינוכית.

ב-1912, בהיותו בן 34, התמנה קורצ'אק לנהל בית יתומים חדש ומרווח ברחוב קרוכמאלנה בוורשה. בית היתומים התנהל מתוך תפיסה דמוקרטית שבה דגל קורצ'אק. כאשר ילדים חרגו מכללי המשמעת בבית היתומים, נערך להם "משפט חברים" על ידי התלמידים עצמם. כמו כן, פעל בו עיתון שבעריכתו היו שותפים תלמידים רבים מבית היתומים. כל אלה, נבעו מתפיסה המתייחסת לרעיון השותפות ותחושת שוויון כמובילות את האדם לאחריות על חייו ועל סביבתו.

לאורך השנים נודע קורצ'אק ברחבי פולין כמחנך מקורי ודגול. הוא הזמין להרצות על תפיסתו החינוכית ברחבי פולין, ופרס את משנתו בתוכניות רדיו לאורך שנים. עם התגברות האנטישמיות בפולין הודר קורצ'אק מתפקידיו השונים כפובליציסט ואיש רדיו, ונותר בתפקידו המרכזי: מנהל בית היתומים היהודי.

למרות זאת, עד היום זכרו ומקורות משנתו החינוכית נודעים בעולם בכלל, ובפולין ובישראל בפרט. הנושא השנתי בפולין בשנת 2012 היה "יאנוש קורצ'אק", שבמהלכו התקיימו אירועים רבים לקידום משנתו החינוכית. בישראל פועלים בתי ספר המבקשים לחנך בדרכו, וקיים מחקר ענף ותייעוד של כתביו בכמה מוסדות, העוסקים בחקר השואה ובתורת החינוך. בשנת 1940, בעקבות הכיבוש הנאצי של פולין, הועבר בית היתומים היהודי של קורצ'אק למתחם גטו ורשה.

ב-4 באוגוסט 1942 ארגן יאנוש קורצ'אק את ילדי בית היתומים, כולם לבושים בבגדים נקיים ומגוהצים ונושאים תרמילים כחולים על גביהם. בפעם הראשונה בכל הקריירה החינוכית שלו, שיקר לילדים ולא אמר להם לאן הם הולכים. החבורה צעדה אל תחנת הרכבת (ממנה יצאו רכבות המוות) מסודרת בארבעה טורים, כשבראשה קורצ'אק אחוז בידיו בשני ילדים. ביום המחרת נרצח קורצ'אק עם תלמידיו במחנה טרבלינקה.

בין ישראל לעמים: על היחס ליהודי כ"אחר" במשנתו של קורצ'אק

יגדל הילד ותבאנהו לבת-פרעה ויהי-לה לבן ותקרא שמו משה ותאמר כי מן-המים קשיתוהו. ויהי בימים ההם יגדל משה ויצא אל-אחיו וירא בסבלתם וירא איש מצרי מכה איש-עברי מאחיו. ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את-המצרי ויטמנהו בחול. ויצא ביום השני והנה שני-אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך. ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו הלהרגני אתה אומר כְּאִשֶׁר הִרְגַתְּ אֶת-הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֲכֵן נֹדַע הַדְּבָר. שמות ב, י-יד

- מה ניתן ללמוד מן הסיפור על יחסו של קורצ'אק לשנאת זרים?
- קורצ'אק מקביל את סיפורה של המורה הפולנייה, לסיפורו של הילד היהודי. מהו המסר החינוכי בהקבלה זו? נמקו.
- האם, לדעתכם, סיפור כזה יכול לקרות בסביבתכם הקרובה? נמקו.
- כיצד הייתם פועלים, אילו הייתם נתקלים בתופעה דומה בסביבתכם?

?

דאגתו (של יאנוש קורצ'אק) לילד העזוב הובילה בהכרח אל משכנות העוני, אל הרחוב היהודי. נתעוררו זיקות למורשת אבות. משחר (מתחילת) פעולתו הרפואית והפדגוגית (החינוכית) נדדמן עם הילד היהודי, עם הבית היהודי, עם הסבל היהודי... בהליכותיו ואורח מחשבתו היה קורצ'אק ימים רבים - פולני. קשור בתרבותה העשירה, מאמין בטובי בניה. אך ימי האופל המתקרבים, התגברות הדיקטטורה בפולין, שנאת היהודים המתנחשלת (שנאה הבאה בגלים, כמו נחשול) ערערו את כל הבניין, אשר בו דבק ובו חי קורצ'אק. מובטחני כי היה זה אחד הזעזועים הקשים בחייו. האיש שנתן ממיטב כישורו וכוחו לפולין הקמה לתחייה, ראה לפתע, שהוא, עם כל אחיו היהודים, מתחיל להיות מיותר, מתחיל להפריע, להרגיז.

משה זרטל, במחיצתו של יאנוש קורצ'אק, ישראל 1962, עמ' 27-28

- מהם קווי הדמיון, בין משה, הילד היהודי שגדל בארמון פרעה, לבין יאנוש קורצ'אק, שראה עצמו פולני? השוו ביניהם.
- מה ניתן ללמוד על יחסם של משה ושל קורצ'אק לחוסר צדק כלפי "האחר" בחברה?

?

וילוס שגור פון קרולספלד, משה הורג את המצרי, 1850

”

שום תלמיד לא רצה לשבת אתו על ספסל אחד... היום הראשון בבית הספר. יושב יאשק, זז עד קצה הספסל, אבל כאשר יסתכל מיד יזכור. עליו להיזהר. רק היום להחזיק מעמד. כאשר ילך הביתה יספר לאימא וישאל מה לעשות... שומע יאשק את דברי המורה, איך צריכים תלמידים ללמוד בחריצות. הוא שומע ועיניו דומעות. והמורה אינה מכירה עדיין את הנערים ואומרת: 'בוא נא אליי, אתה, מהספסל האחרון, מה שמך? מדוע אתה בוכה?' הסתובבו כולם אחורה, רואים ואומרים: 'מפני שהוא, המורה, אינו רוצה לשבת עם יהודי', 'לשם מה בא הנה יהודי? יצאו אפילו מהספסלים כדי לראות טוב יותר, ואז: 'הודו!' המורה קמה, השתתקו במקצת, כי אינם יודעים אם מותר. אבל שוב: 'מסריח', 'לך לבית הכנסת!', 'אין אנו רוצים בך!' המורה עומדת, מחכה, והנערים סקרנים מה תגיד. אבל המורה אינה אומרת כלום, רק סיכת ראש הוציאה משערותיה והשערות התפזרו... 'ובכן מה? שואלת המורה, 'גמרתם כבר?' 'מה היה עלינו לגמור?' אומר הנער, אשר השליך אבנים בחצר, 'נסדר ליהודי חימום כזה שילך לו, מוסיפים האחרים.

'לא ילך' אומרת המורה... 'התדעו מה זאת צלקת?' המורה התכופפה והראתה מקום ריק, חסר שערות על ראשה - מקום צלוק. כאשר שערותיה היו מסורקות ומסודרות כראוי, הצלקת לא נראתה כלל. 'אתם רואים?', 'זה ודאי מאבן...', 'אולי סוס בעט במורה?', 'לא סוס כי אם אנשים', השיבה המורה, 'אנשים לא נבונים, רעי לב. הייתי אז ילדה, בערך בגילכם, אבי מת, היינו רק שתינו - אימא ואני. והאזור ההוא של פולין היה שייך אז לגרמניה. וגם אצל הגרמנים היה אז חוק, שהילדים מוכרחים לבקר בבית הספר... 'שהמורה תספר איך זה היה?!' 'איך היה? אף אחד לא רצה לשבת אתי על ספסל אחד. אמרו 'חזירה פולנייה', 'אביך שיכור', ואבי אף פעם לא שתה יין, אפילו לא בירה. הבינותי אז רק מעט גרמנית ואינני יודעת מה אמרו. אבל הייתה רשעות כזאת ושנאה איומה. רק ארבעה לא הציקו לי. שלושה בנים ובת אחת. ביקשתיה אחר כך שלא תגן עליי, שתעמיד פנים כאילו אינה אוהבת אותי... רע, נורא היה לי בבית הספר הגרמני הזה.'"

'הצלקת', יאנוש קורצ'אק, תרגם ועיבד: אריה בוכנר

- מה, לדעתכם, חש קורצ'אק הילד, כשבן השוער הטיח בו את יהדותו?
- כיצד, לדעתכם, חווית ילדות זו, השפיעה על אישיותו או על משנתו החינוכית? נמקו

ליהודי המתבולל באירופה של העת החדשה היה חלום, שאותו טרח לממש כל ימיו - להיות כאחד האדם, מקובל בחברה, מוכר במקצועו. דומה באורחות חייו לאלה של הלא-יהודים שבסביבתו. החלום הזה נידון - עד לאחר מלחמת העולם השנייה - להתנפץ שוב ושוב. רבים החלו להתנסות בשברו (של החלום) עוד בילדותם, במפגש עם ילדי השכונה....

קורצ'אק מספר ביומנו על הרגע שבו הטיח בו בן השוער הפולני את דבר יהודיותו. זאת אומרת, את העובדה שהוא שונה ולא שייך. התיאור הוא מעולמו של [קורצ'אק] הילד הרוצה להציב צלב על קבר הציפור האהובה שמתה. לכאורה סיפור ילדות, אך עבור קורצ'אק הזקן הוא בעל משמעות רבה: לראשונה מעמידה אותו החברה על יהודיותו, על שונותו ועל נחיתותו הערכית לכאורה, ועל אי-שייכותו הבסיסית.

מתוך: 'אנוש קורצ'אק - בין העולמות', עיונים במורשתו של יאנוש קורצ'אק, הוצאת בית לחמי הגטאות ואוניברסיטת חיפה, 1996

אנדרטה להנריק גולדשמיט (יאנוש קורצ'אק).
כניסה לבית הקברות היהודי בוורשה

קורצ'אק היה פולני מלידה, בחינוכו, בסנטימנטים שלו ובכל מקום בו להיות פולני משמעותו הייתה לאהוב, להיאבק ולשאוף בתקופה החמורה ביותר מבחינה פוליטית - בזמן המחתרת, המלחמה [הכוונה למלחמת העולם הראשונה] והשיקום. אך בעת ובעונה אחת, עם גבור השנאה מסביב, החרם והרדיפות, חש עצמו יותר ויותר מוקף וחדור יגון יהודי. ותחושה כבדה וגורלית זו של אסון חייבה אותו בעוצמה טרגית גוברת, ועל פי דחף שברחמים וגאווה, לפנות לעבודה ציבורית קשה ולסולידריות יהודית, שלא באה לו בירושה אלא הייתה תוצאה של החלטה. האסון המבשיל עם השנים הוביל אותו לשותפות עמוקה ומרחיקת לכת במסגרת יהודית, לשירות "הילד היהודי המיוסר".

מתוך: אנה מורטקוביץ'-אולצ'אקובה, "יאנוש קורצ'אק - ביוגרפיה", (1949)

[...] אבל במרכזה של מסילת חייו [של קורצ'אק] נחצה האיש: תרבותו לחוד וחייו לחוד - היא [תרבותו] מעורה בשל הפולנים והם [חייו] מעורים בשל היהודים [...] לפנינו פנה נשמה פצועה משני עבריה, ופצע כפול זה קשה במיוחד, אם הוא פוגע באדם המצוין באינטנסיביות מוסרית ואינטלקטואליות מעולה, והוא חייב בהתגוננות מפני שני הצדדים.

דב סדן, אבני גבול, 1964, עמ' 218-219

כריכת הספר "יאנוש קורצ'אק: היהודי המעונה", מאת ירחמיאל ינגרטן, הוצאת יד ושם.

לחיות בין "אחרים" כמותך: קורצ'אק ומדינת היהודים

בסוף שנות ה-20 ועם עליית הנאציזם בגרמניה בשנות ה-30, קורצ'אק מבין שהאוניברסליות האוטופית (התקווה לחיים ללא אפליה בין העמים) שלו לא תתגשם על אדמת אירופה. אמירתו: **"הבעיה 'אדם', עברו ועתידו על האדמה - מאפילה בפני קצת על הבעיה 'יהודי'"** מקבלת כעת משמעות שונה. קורצ'אק הולך ומשתכנע שיש קשר-גומלין בין מפעל התחייה הלאומי בארץ - ישראל ובין גאולת הילדים, והוא נעשה מעורב יותר ויותר בעניין הציוני.

"לא את הכול אני יודע עדיין, אבל הסוף יהיה כזה, שהיהודים, תהיה להם מדינה שלהם בארץ ישראל" (יאנוש קורצ'אק, כך אני מהרהר, דבר לילדים, 1939).
יאנוש קורצ'אק הגיע לשני ביקורים בארץ ישראל. את הביקור הראשון עשה בקיבוץ עין חרוד למשך שלושה שבועות, ואת ביקורו השני בשנת 1936 עשה במקומות שונים בארץ מתוך כוונה להשתקע בה.

קורצ'אק בביקורו בקיבוץ עין חרוד באדיבות מוזיאון בית לוחמי הגטאות / ארכיון התצלומים

"הייתי רוצה לבלות חצי שנה בארץ ישראל, כדי להרהר במה שהיה, וחצי שנה בפולין, כדי לשמור על הקיים"

(ממכתבו של קורצ'אק ליוסף ארנון, מתוך: טלי שנה, ביקורי יאנוש קורצ'אק בארץ ישראל בשנים 1934 ו-1936 והשפעתם על עיצוב תפיסתו את האדם והאדמה. עבודת MA אוניברסיטת חיפה, 2005)

• אילו, יאנוש קורצ'אק, היה זוכה לעלות לארץ ישראל, כיצד, לדעתכם היה משפיע על החינוך בישראל?

לאחר שקורצ'אק חווה אנטישמיות, הוא האמין שליהודי יכולה להיות זהות כפולה: פולנית מצד אחד, ויהודית מצד שני.
• הסבירו את הדברים ממכתבו של קורצ'אק, על רקע סוגיית הזהות הכפולה.
• הסבירו את הדברים ממכתבו של קורצ'אק, על רקע תפיסתו החינוכית.

"נסעתי על מנת להיווכח כמה אי-אמת יש באמת שלכם, אשר בידה הפקדתם את גורלכם ואת עתיד נכדיכם - כי על כל גרגיר וגרגיר של כנות מוכרח להיות אבק זיף. חוק הוא בעולם. כי זה האדם."

אבל האמת התגלתה שונה לחלוטין:

"טהורים הם המאמצים והשאיות שלכם; והדאגות, המבוכות ואי-הסדרים אנושיים הם. כן הוא 'מנזרכם'... אמיתית היא גבורתכם... אינה חורגת אל מעבר לחוג של כוחות אנוש, אינה מעפילה אל הקדושה."

(יאנוש קורצ'אק, מכתב ראשון, תורגם על ידי יוסף ליכטנבוים, 'מבפנים' רבעון הקיבוץ המאוחד, נובמבר 1934, עמודים 47-49)

- מה חיפש קורצ'אק בארץ ישראל ומה מצא?
- במה דומה קורצ'אק לאנשים בארץ ישראל, שאותם הוא מתאר? במה הוא שונה?
- על סמך הכרתכם עם אישיותו של קורצ'אק, באילו אופנים השתלבותו בחיים בארץ ישראל הייתה קלה ובאילו אופנים היה מתקשה לחיות בישראל?

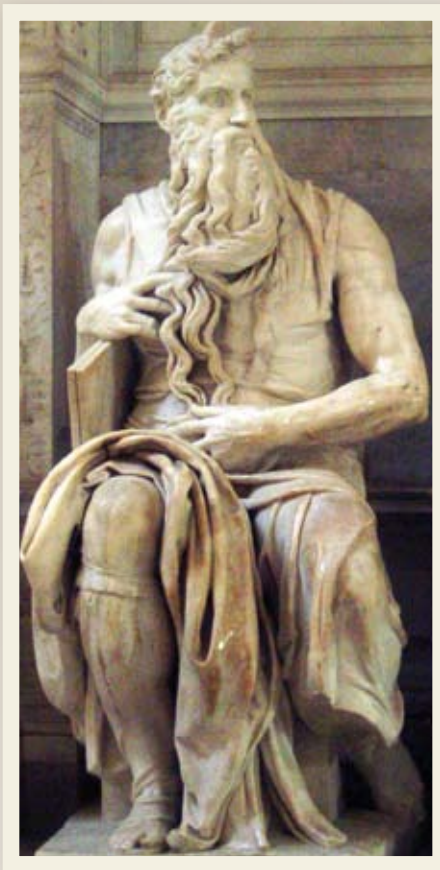
”

לאסתר בודקו גד, 27 ינואר, 1928

עלמה אסתרקה נכבדה,

מכתבה האחרון של גברתי הוא לי תעודה חשובה, המאשרת מה שחשבתי על ארץ ישראל והעבודה בה. הרבה הזיות תמימות והשליות נעורים, וכן אכזבות מרות, קשורות בארץ ישראל. כשתפוג ההתלהבות... נשארות עובדות מפוכחות וצוננות. קרועים מן הארץ, התאקלמנו על אדמת אורנים, שלג וגלות - מבחינה גופנית ומוסרית. הניסיון לקשר שני קצוות החוט שניתק לפני אלפיים שנה, זה עניין קשה; הוא יצליח, כי כך תובעת ההיסטוריה, אולם כמה התאמצות וייסורים.

יאנוש קורצ'אק, מ"ט אגרות: דת הילד, ת"א, 1978

מיכלאנג'לו בואונארטי, הפסל "משה" 1515, כנסיית סן פיטרו אין ויקולי ברומא

האומנם קיימת באמת ארץ מובטחת, חופש, או לחם צר ושוט של משגיח בכל מקום, משגיח המחלק פקודות ומצווה ואני חייב, לא רוצה אבל מוכרח? האם אני יכול להיות אדון על חיי, על החיים שלי עצמי, על האוויר שלי שאני נושם, על המים שלי שאני שותה...?

והנה אני שומע את קולו של משה [רבינו]: אני דורש ממך שתרצה, אני פוקד עליך לרצות להיות אדם חופשי. בוא אחריי. אני אביא אותך לארץ החופש המובטחת. חיי העבד הם חיים אומללים ומנוולים. חיי פחד, חיי מבוזים, חיי עבודה שאתה עושה לא למענך ולא למען אחר, אלא עבודה חסרת מחשבה בבניין הפירמידות למען פרעה, האדון החזק ביותר של כל אדוני הארץ... מאבנים אלה אפשר היה לבנות בתים לעיר שלמה שהיו מגינים עלינו, על ילדינו ונכדינו מפני קור הלילה וחום היום, מפני הרוח החמה ומפני חול המדבר הצורב...

משה לא הבטיח לעמו שיוכל לאכול לחם טעים, לשתות יין מתוק ולרוות את צימאונו במיץ פירות בלי עבודה ובלי כאב. כדי להגיע לארץ שהבטיח משה - צריך לעבור דרך ארוכה וקשה, דרך תעייה וחיפוש, להקים מחנה ואוהלים במדבר...

אדם חופשי מחפש צו ותמורה על מיליון - הוא מחפש בתוכו, בעצמו נתון לעצמו ובעצמו משלם לעצמו, בעצמו גומל לעצמו ומעניש - מודה ואסיר תודה לאלוהים, ולהוריו - והוא שמח במצפון חופשי ונקי.

מתוך: קולו של משה... קול הארץ המובטחת, מתוך: עינים במורשתו של יאנוש קורצ'אק, מקורות חדשים מהגטו, עמודים 181-183, נכתב על ידי קורצ'אק, ככל הנראה בשנת 1942.

”

הדרך שבחרתי, ושבחרתי לי למטרתי, איננה הקצרה ביותר וגם לא הנוחה ביותר, ברם, היא הטובה ביותר בשבילי, משום שהיא שלי, משום שהיא משל עצמי.

יאנוש קורצ'אק, כתבים חלק א' (1996), עמ' 114.

- דונו בדבריו של קורצ'אק על משה ועל הארץ המובטחת. התייחסו לסוגיות הבאות:
- כיצד מתפרשת תפיסת החירות שלו, לאור תפיסתו החינוכית?
- מדוע, לדעתכם, "כדי להגיע לארץ שהבטיח משה, צריך לעבור דרך ארוכה וקשה"?
- מה חושב קורצ'אק על הארץ המובטחת, ומה הוא חושב על הדרך לחירות האדם וחירות היהודי? מה דעתכם על הפרשנות שלו לסיפור יציאת מצרים ולמנהיגותו של משה אל הארץ המובטחת? הסבירו.
- מה אתם למדים מכך, על מסקנותיו של קורצ'אק באשר לעתידו של העם היהודי?

חֲנֹךְ לַנֶּעַר עַל-פִּי דַרְכּוֹ גַם כִּי-יִזְקִין לֹא-יִסּוּר מִמֶּנָּה (משלי כב, ו):

הילד כאדם במשנתו החינוכית של קורצ'אק

בשנת 1912 התמנה קורצ'אק למנהל בית היתומים היהודי, שעבר מרחוב פרנציסקנסקה למשכנו החדש ברחוב קרוכמלנה, מספר 92. קורצ'אק בנה כאן מעין מיקרו-קוסמוס (עולם קטן) שהיה אמור לשמש דגם לחברה אחרת, שבה היהודי אינו שונה משאר בני האדם, ואשר בה הילד, כל ילד, זוכה לכבוד ולהתחשבות בצרכיו. המציאות החינוכית האידיאלית שניסה קורצ'אק לבנות הייתה מנותקת במידה רבה מן המציאות הסובבת, ועל כך זכה קורצ'אק לביקורת נוקבת מצד רבים מחניכיו, שחשו שאותה "מציאות" יפה שבה גדלו בין כותלי המוסד לא הכינה אותם לחיים בבגרותם.

מכתב שכתב הסופר אלבר קאמי למחנכו לאחר שזכה בפרס נובל לספרות:

19 בנובמבר, 1957

מר ז'רמן היקר,

נתתי להמולה שהקיפה אותי בימים אלה לשכוח מעט ועכשיו אני פונה אליך, לומר לך דברים שיוצאים מן הלב. חלקו לי כבוד גדול מדי, שלא רדפתי ולא ביקשתי לי. אבל כשקיבלתי את הבשורה, הראשון שחשבתי עליו, אחרי אמי, היית אתה. בלעדיך, בלי היד החמה הזאת שהושטת לילד הקטן העני שהייתי, בלי תלמודך, והדוגמה שנתת, לא היה קורה דבר מכל אלה. אינני עושה עניין גדול מסוג זה של כבוד. אבל זו הזדמנות, מכל מקום, לומר לך מה היית, ועורך בשבילי, ולהבטיח לך שמאמציך, עבודתך, והנדיבות שהשקעת בה, עודם חיים בלבו של אחד מתלמידיך הקטנים, שלמרות שנותיו לא חדל להיות תלמידך המכיר לך טובה. אני מחבק אותך בכל כוחי,

אלבר קאמי, אדם הראשון, תל אביב 1995, עמ' 246.

- על פי דבריו של קורצ'אק, מה חושבים המבוגרים על הילדים?
- מה חושב קורצ'אק על הילדים?
- עם איזו עמדה אתם מזדהים? מדוע?

- בחרו דמות אחת מן הדמויות הבאות: אלבר קאמי או שליח הציבור/מלמד התינוקות מהתלמוד הבבלי. נסחו שיחה דמיונית בין קורצ'אק לדמות הנבחרת, על חינוך ילדים.

לקורא המבוגר,

אתם אומרים: שהותנו עם הילדים משעממת אותנו.

הצדק אתכם.

אתם אומרים: עלינו לרדת אל המושגים שלהם. **להתנמך,**

להתכופף, להשתוחח, להתכווץ.

אתם טועים.

לא דבר זה מעייף אותנו, אלא - שעלינו **להעפיל** (לעלות)

לרגשותיהם.

להעפיל, להתרומם על בהונות הרגלים, להשיג, כדי לא להכאיב.

יאנוש קורצ'אק, כאשר אשוב ואהיה קטן, ת"א תשל"ד, עמ' 5

כבד את הילד, כי הילד איננו מי שעתיד פעם להיות אדם, כי אם אדם, אשר צרכים לו ודרישות, אדם שצריך לכבד את דעותיו והשקפותיו.

א' בוכנר על יאנוש קורצ'אק, בתוך: 'קורצ'אק, בני האדם הם טובים, ת"א תשל"ג, עמ' 11

בית היתומים "היהודי" של יאנוש קורצ'אק ברח' קרוכמלנה

רב נזדמן למקום אחד [שהייתה בו בצורת]. גזר תענית ולא ירדו גשמים. ירד לפניו שליח ציבור [אדם ששימש כחזן בתפילה]. אמר: "משיב הרוח" [משפט מהתפילה] - ונשבה הרוח. אמר: "מוריד הגשם" - וירדו גשמים. אמר לו [רב]: מה מעשיך [שהצלחת במה שלא הצלחתי אני - להוריד גשמים]? אמר לו: מלמד תינוקות [ילדים] אני, ומקריא לבני עניים כבני עשירים, ומי שאין לו, איני נוטל ממנו כלום; ויש לי בריכה של דגים, וכל מי שאינו רוצה לקרוא, אני משחדו בדגים ומשדלו עד שהוא בא וקורא.

תלמוד בבלי, מסכת תענית, כד, א

מתחת לתלבושת אחידה דופקים מאה לבבות שונים ולכל אחד מהם קושי אחר, עבודה אחרת, דאגה וחשש אחרים...

יאנוש קורצ'אק, 'עם הילד' (1974) עמ' 190-291

עבירה וסטייה די להם ביתרון הבנה, באורך-רוח ובטוב-עין; הפשעים צריכים אהבה. צריך שתהיה אח לפושע הבודד, המנודה, לחכות בשקט עד יעבור הרע.

יאנוש קורצ'אק, מתוך 'זכות הילד לכבוד'

יש לילד זכות לכבוד ויש לו גם זכות להיות כמות שהוא
.....
המבוגר סלחני כלפי עצמו,
אך אין הוא נוטה לסלוח לילד

יאנוש קורצ'אק,
'כיצד לאהוב ילדים'

הילד הוא נוכרי בארץ זרה, לא מבין את השפה, לא מכיר את כיווני הרחובות, לא מכיר את החוקים ואת המנהגים...
נחוץ מדריך, שיענה בנימוס על שאלתו.

כבוד לא-ידיעותו...

כבוד לכישלונות ולדמעות.

יאנוש קורצ'אק, כתבים א' (1996) עמ' 365-366.

שָׁנָה תִּעָרַר מְדִינָה (ריבים)
וְעַל כָּל-פְּשָׁעִים תִּכְסֶה אֲהָבָה

(משלי י"ב)

יצחק בלפר, גירוש מבית הילדים

יצחק בלפר, שיחה עם הילדים

מתקרב אתה לילד בנדיבות לב, והוא נסוג במורת רוח, לעתים אפילו במשטמה. אולי עשית לו רע, אולי עשה הוא לך מעשה רע - וישרו אינו מרשה לו לקבל פינוק שאינו מגיע לו. תרשום לפניך את המקרה, ושאל שוב את הילד כעבור שבוע, כעבור חודש. ייתכן שהוא ישכח, ייתכן שהוא יספר, וייתכן שבחיוך מבויש יוכיח שהוא זוכר - אך אינו רוצה לספר. כבד את סודו...

אם הילד מפקיד בידך את סודו - שמח על זה, מפני שאמונו בך הוא הפרס החשוב ביותר... אבל אל תאלץ אותו לגלות את סודו, מפני שיש לו זכות לשמור עליו. אל תכריח אותו באמצעות הפצרות, עורמה או איומים - כל אלה יהיו בלתי מועילים... הם רק ירחיקו אותך מהילד...

כיצד לאהוב ילדים, תרגם מפולנית: יעקוב קורצ'אק, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תש"ך - 1960, עמ' 53-54

הרב שלימד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם וירגז, אלא חוזר ושונה הדבר, אפילו כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה...
וכן לא יאמר התלמיד הבנתי ולא הבין, אלא חוזר ושואל אפילו כמה פעמים. ואם כעס רבו ורגז, יאמר לו: 'רבי! תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה...'

רמב"ם, הלכות תלמוד תורה, פרק ד, הלכה ד, ה

- מה דעתכם על היחס שדורש קורצ'אק לילדים? נמקו.
- האם לדעתכם, ילדים הם מבוגרים קטנים? הסבירו ונמקו.

בְּשִׁכְנֹתָיו שֶׁל ב' מֵאִיר הָיוּ בְּרִיּוֹנִים [רשעים], וְהָיוּ מְצַעְרִים אוֹתוֹ הַרְבֵּה. הַתְּפִלָּה עֲלֵיהֶם ב' מֵאִיר שְׂיָמוּתוֹ. אֲמָרָה לוֹ בְּרוּחָהּ אֲשֶׁתוֹ: מַה דַּעְתְּךָ [מה הסיבה לדעתך?], מִשׁוֹם שְׂנֵאָמְרָ: "יִתְמוּ חֲטָאִים" ? - וְכִי כָתוּב "חֲטָאִים?" "חֲטָאִים" כָּתוּב; וְעוֹד, הַשֶּׁפֶל לְסוּף הַמִּקְרָא: "וְרָשָׁעִים עוֹד אֵינָם" - כִּי שְׂיָתְמוּ חֲטָאִים - וְרָשָׁעִים עוֹד אֵינָם?! אֲלֵא בְקֶשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים שְׂיִחָזְרוּ בְּתִשׁוּבָה - "וְרָשָׁעִים עוֹד אֵינָם" [ומכאן שאין מקום לחזרה בתשובה]. בְּקֶשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים וְחָזְרוּ בְּתִשׁוּבָה.

מתוך ספר האגדה, ביאליק ורבינצקי, מקור: תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף י עמוד א

- ממה נובע הרוע, על פי קורצ'אק ועל פי הסיפור על ר' מאיר?
- מהי "התרופה" לרוע על פי שני המקורות?
- חוו דעתכם על "תרופה" זו.

• ממה נובעים תסכוליו של ילד, על פי קורצ'אק ועל פי הרמב"ם?
• כיצד ניתן להעצים את הילד, למרות התסכול, על פי שני המקורות?

• בחרו אדם מבוגר שאתם מכירים וברצונכם לשפר את הקשר אתו. מבין המקורות שקראתם והזדהיתם עמם, רשמו שני עקרונות שאותם הוא יוכל לאמץ ושני עקרונות שתוכלו אתם לאמץ, כדי להתמודד עם קשיי התקשורת ביניכם.